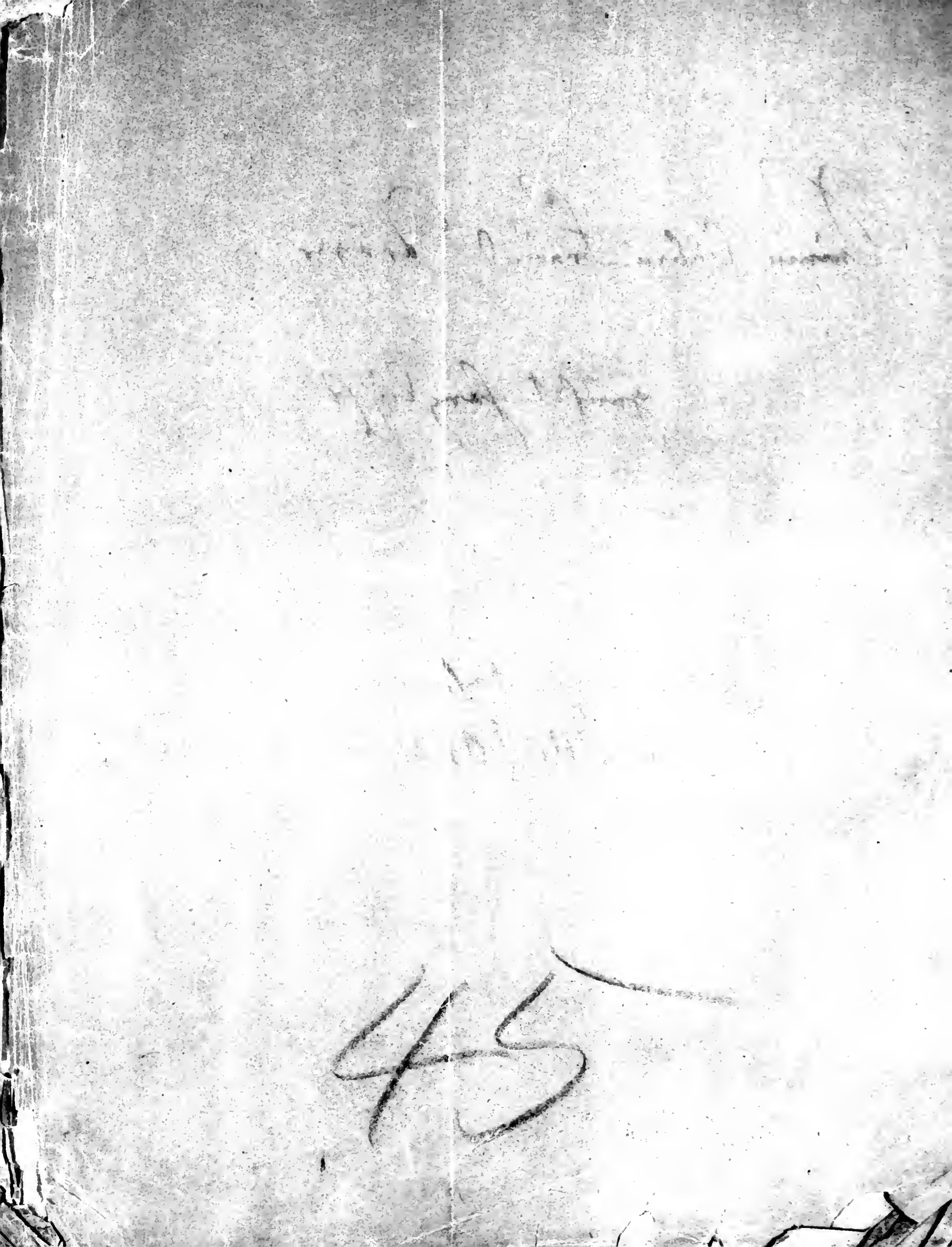

45

Meinem lieben Freund Krüger

grüßt herzlichst

[illegible]

M. 30. 10. 43.

Jahresbericht

über

das Königliche Gymnasium zu Marienwerder

von Michael 1844 bis Michael 1845.

Womit

zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen der Anstalt

den 9ten Oktober 1845

ergebenst einladet

der Direktor

Professor Dr. Lehmann.

Vorausgeschickt ist eine Abhandlung des Oberlehrer Dr. Schröder:
„De praecisis iurandi formis Graecorum et Romanorum."

Marienwerder, 1845.
Gedruckt bei Friedr. August Harich.

Meinem lieben Freund Krüger

grüßt herzlichst

Ehrman

M. 30.10.43.

Jahresbericht

über

das Königliche Gymnasium zu Marienwerder

von Michael 1844 bis Michael 1845.

Womit

zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen der Anstalt

den 9ten Oktober 1845

ergebenst einladet

der Direktor

Professor Dr. Lehmann.

Vorausgeschickt ist eine Abhandlung des Oberlehrer Dr. Schröder:

„De praecisis iurandi formis Graecorum et Romanorum."

Marienwerder, 1845.

Gedruckt bei Friedr. August Harich.

De praecisis iurandi formis Graecorum et Romanorum.

Ex universa quaestione, quam me de veterum iurandi formulis perscripturum esse nuper significaveram, in praesens illum locum selegi, qui est de formula *μὰ τόν* et similibus. Etenim antiquitus traditum est et usu scribentium confirmatum, consuesse Graecos in iuramentis iis, quae maioris fidei causa sexcenties quotidiano sermoni intexebant, nomen eius dei, per quem iusiurandum conciperetur, interdum reticere atque supprimere, quod deierandi genus sunt qui unis Atticis vindicent. De causa autem eius praecisionis minus constat inter auctores. Schol. Aristoph. 1394. Dind. *Ἔθος ἐστὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐνίοτε μὴ προστιθέναι τὸν θεὸν, εὐλαβείας χάριν. εἰώθεισαν δὲ τοῖς τοιούτοις ὅρκοις χρῆσθαι ἐπευφημιζόμενοι ὥστε εἰπεῖν μὲν μὰ τὸν, ὄνομα δὲ μηκέτι προσθεῖναι.* Schol. Platon. Gorg. 466. E. *Ἐλλειπτικῶς ὄμνυσι πρός τε εὐλαβείας καὶ πρᾳότητος ἔνδειξιν.* Philo Iudaeus De spectacul. II. 271. Mang. *Εἰώθασι γὰρ ἀναφθεγξάμενοι τοσοῦτον μόνον, νὴ τὸν ἢ μὰ τὸν, μηδὲν παραλαβόντες ἐμφάσει τῆς ἀποκοπῆς τρανοῦν ὅρκον οὐ γενόμενον.* Gregor. Corinth. pag. 150. *Καὶ τὸ ἐλλειπτικῶς ὀμνύειν, μὰ τὸν, μὴ προστιθέντας θεὸν, Ἀττικόν ἐστι.* Triclinius ad Sophocl. Electr. 1063. Brunck. *Νοεῖν χρὴ τοῦτο* (omissum *μά*) *ἔξωθεν Ἀττικῶς. Οὗτοι γὰρ οὐ μόνον τὸ μὰ λαμβάνουσιν ἔξωθεν, ὡς τὸ Οὐ τὰν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὰ τιθέντες τὸ τοῦ θεοῦ παραλείπουσιν ὄνομα.* Suidas s. v. *Ναὶ μὰ τό. Οἱ ἀρχαῖοι οὐ προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὤμνυον, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, ὡς καὶ Μένανδρος· Μαρτύρομαι τὸν Ἀπόλλω τουτονὶ καὶ τὰς*

θύρας.*) καὶ Ὅμηρος· Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον. καὶ Ἐκάλη εἶπε· Ναὶ μὰ τόν. καὶ οὐκ ἐπάγει θεόν. Ῥυθμίζει δὲ ὁ λόγος πρὸς εὐσέβειαν. Τοιούτου σχήματός τε καὶ ἤθους καὶ τὸ Ναὶ μὰ τάς. ὡς εἴπερ εἴποι τις. Μὰ τὰς Χάριτας. Idem Νὴ τὴν, μὰ τὴν, ἐλλειπτικὸν κατὰ τὸ Μὰ τὸν καὶ μὰ τάς. Photius Lex. p. 245. Pors. Ναὶ τάν· οὕτως ὤμνυον. Idem p. 257. Νήτην: μάτην (legendum est νὴ τὴν: μὰ τήν.). Hesychius οὐ μάτην, οὐκ ἀληθῶς Μένανδρος ἐν Ὀργῇ, de quo loco post dicam. Idem Ναὶ τάν· οὕτως οἱ ἀρχαῖοι, θεῶν ὀνόματα μὴ προστιθέντες.

Tot igitur testium auctoritate moti, licet non ab omni parte consentientium inter se, facile tamen inducemur ad credendum, non unum aliquem scriptorem, neque Atticos tantummodo, sed omnes omnium dialectorum auctores decurtatum illud genus iuramentorum ex communis sermonis consuetudine profectum adoptasse; cum vero nemo illorum grammaticorum totam rem complectatur, sed alter alterius et praeceptis supplementum adstruat et fidem suo testimonio confirmet, nostrum erit, et singulas eius iurisiurandi formas percensere, et quae sit cuiusque origo quaeque religio, exponere. Etenim quum inter omnes illos, quos attuli, sponsores communiter constet, neque neutro genere articulum, neque duali numero, iurantibus adhibitum esse, efficitur, ut hae formae in vulgari Graece loquentium usu versatae esse videantur,

Atticorum et Jonum ναὶ μὰ τὸν et τήν
ναὶ μὰ τοὺς et τάς
οὐ μὰ τὸν et τήν
οὐ μὰ τοὺς et τάς,
Atticorum separatim νὴ τὸν et τήν
νὴ τοὺς et τάς,
Doriensium ναὶ (Boeotorum νεὶ) τὸν et τάν
ναὶ τὼς et τάς
οὐ τὸν et τάν
οὐ τὼς et τάς.

---

*) Bentlejus hunc Menandri locum, quod nihil haberet cum formula Ναὶ μὰ τόν commune, in ea autem explicanda et exemplis demonstranda omnis Suidae opera versaretur, sic corrigendum censuit:

Μαρτύρομαι 'γώ, ναὶ τὸν Ἀπόλλω τουτονὶ,
Ναὶ τὰς θύρας.

Cui coniecturae assentiri hoc vetat, quod ne in hac quidem lectione plena et illibata formula ναὶ μὰ τόν comparet, deinde quod ναί cum solo Accusativo coniungere omissa voce μά, contra quam supra docuit Triclinius, non Atticum est, sed Doriensium proprium, denique quod deierandi et contestandi verba ipsa non istis voculis ναί aut ναὶ μά adduntur, sed aut μαρτύρομαι τὸν Ἀπόλλω, aut ναὶ μὰ (νὴ) τὸν Ἀπόλλω, negativa oratione οὐ (μὰ) τὸν Ἀπόλλω Graece dicendum est. Hanc duplicem legem qui bene reputaverit, ei ne Meinekii quidem coniecturae ab omni parte satisfacient, quas binas in Menandr. fragmentt. p. 256 proposuit. Mihi quidem verbum μαρτύρομαι a genuinis Menandri verbis alienum esse et in eo ipso corruptionis origo latere videtur; itaque adhibita correctione ea, ad quam ferunt ipsi litterarum ductus, sic Suidae locum rescribendum esse coniicio: ὡς καὶ Μένανδρος μαρτυρεῖ· Ναὶ μὰ τὸν Ἀπόλλω τουτονὶ καὶ τὰς θύρας.

Sunt autem hae formae numero viginti, quem quidquid exsuperat, alienum erit aut secum pugnans, velut ναὶ μὰ τάν, οὐ τήν, νὴ τάν, alia. Sed ne illarum quidem formarum, quibus per grammaticorum decreta uti sine dubio licuit (εἰώθεισαν τοῖς τοιούτοις ὅρκοις χρῆσθαι), par est omnium causa aut fides, sed pleraeque una nituntur coniectura, neque indubitata et expressa antiquorum scriptorum fide ratae esse iubentur. Contestatum est ναὶ μὰ τόν; usus est enim hac formula Callimachus in Hecale (apud Suid. s. v. ναὶ μὰ τό) et bis Aelianus; probum item est οὐ μὰ τόν, vel quod eiusdem potestatis est, μὰ τὸν — οὐ, quibus usi esse scriptores inde ab antiquae Atthidis temporibus usque ad senescentem Graecitatem reperiuntur, Aristophanes comicus et Plato, isque fortasse aut hac aut simili formula etiam saepius*), et apud Suidam s. v. φαγεῖν ζῶν scriptor, quem scriptorem Aelianum esse mihi quidem Toupius (Emendatt. II. pag. 324.) persuasit, et Philodemus, et Strato Sardianus, et Diogenes Laertius, et Agathias et Theophylactus Simocatta. Deinde νὴ τόν quoque iuratum esse et quidem atticissantibus, Philoni credi eo magis par est, quod altera forma ab eodem prodita μὰ τόν non semel sed saepius apud bonos auctores legitur. Haec si probabilia sunt et si quid ex proportione audere licebit, suspicione liberantur etiam ναὶ (νεὶ) τόν et οὐ τόν, quarum formarum causa etsi a nullo eorum, qui Dorice scripserunt, suscepta est, tamen non minus Dorienses quam Atticos his decurtatis iuramentis uti solitos, evincit auctoritas Photii et Hesychii.

In his quinque igitur indefiniti iurisiurandi formis, quae commune habent et genus masculinum et numerum singularem, num cuius dei nomen supplendum esset et cuiusnam potissimum, nemo testium aut indicavit aut potuit indicare, neque ipsi antiqui ita iurati certo scivisse videntur. Sed iurasse tamen, etiamsi deum iurativum nullum addidissent, dicuntur ab illis, quorum testimonia supra attuli, grammaticis appellaturque ista compendiaria formula nihilominus ὅρκος. Itaque masculino illi genere, ut potiore, utebantur eodem modo, quo Ulixes de Circa loquens Od. X, 573:

Κίρκη
Ῥεῖα παρεξελθοῦσα· τίς ἂν θεὸν οὐκ ἐθέλοντα
Ὀφθαλμοῖσιν ἴδοιτ', ἢ ἔνθ' ἢ ἔνθα κιόντα;

---

*) Neque enim mihi probatur, quod voluit Meinekius (Menandr. pag. 131.), a scholiasta Aristophanis Ran. 1394, cum enarrasset Platonem quoque τῷ τοιούτῳ ὅρκῳ κεχρῆσθαι, Platonem comicum, non philosophum illius consuetudinis defensorem dictum esse. Nam illum si dixisset scholiasta, non dubito, quin aliquid additurus fuerit, quo, uter auctor laudaretur, planius perspici posset. Itaque si quis Platonem testem adhibet, is non alium dixisse putandus est, nisi philosophorum Homerum. Neque notandus erat Meinekio Valckenarius, qui se in Platonis dialogis illam, quam dixerat scholiasta Aristophanis, iurandi formulam non reperisse confessus erat (Callimach. fragmm. ed. Luzac. pag. 21.). Scilicet ante Heindorfii tempora ne in Gorgia quidem (cap 49) formula illa legebatur, a scholiasta Platonis nominatim contestata et ad facetissimi simulatoris Socratis sermonem apprime apta, sed fortasse etiam pluribus locis per scribarum ignorationem obscurata.

atque adeo ex vulgari Graecorum usu (Interpp. ad Xenoph. Mem. II, 7, 2. cf. Hermann. ad Viger. pag. 715. ed. II.); singulari autem utebantur numero, quod, etsi in ambiguo relinquebant, per quem potissimum deum iusiurandum concepissent, ad unum tamen aliquod numen ὅρκιον, non ad plura, propendebat et vulgatior Graecorum in deierando consuetudo et natura inclinant quorumvis iurantium animi. Itaque hoc genus iurationis merito refertur ad ellipsin, quum, quacunque causa ab nomenclatione is, qui iuraturus erat, abstinuit, velut moderatione animi motus, vel reverentia deorum, vel etiam affectatione pietatis et simulatione, iurasse tamen et plene quidem, si non ad grammaticam normam, ad affectum certe animi, dici potest. Nec tamen ab una ellipsi, quam vocant, omnia iuramenta manca repetenda sunt: restat alterum genus ad speciem illi affine, sed et ortu diversum, et longius patens, ab obticentia profectum. Quo antiquos usos esse ibi statuendum erit, ubi, quum qualicunque de causa non ad exitum pervenisset oratio, loquenti et iurare volenti obversatum tamen aliquid fuerat, quod ad complendam orationem pertineret, non enunciatum illud, quia aposiopesin supplet gestus et vultus, sed tamen mente conceptum. Quo fit, ut eiusmodi iusiurandum ne factum quidem putetur, idque illud est, quod dicitur a Philone ἐμφάσει τῆς ἀποκοπῆς τρανοῦν ὅρκον οὐ γενόμενον (Reiz. de Inclinat. pag. 14.). Ut vero in superiore familia iuramentorum ab ellipsi repetendorum dominatur masculinus articulus, ita in aposiopesi per rei naturam omnium et generum et numerorum articuli locum habere possunt, quamquam neutrius generis et dualis numeri nullum exstat aut scriptoris exemplum aut grammatici testimonium. Ceterum elliptice an reticenter pro re nata antiqui mallent iurare, in suo cuiusque arbitrio positum erat, neque in his privatim confabulantium et familiariter consuescentium formulis ullus periurii metus peremptoria lege discretum esse voluit. Neque vero decurtati iurisiurandi maior religio erat quam perfecti et per dei cuiuslibet nomen concepti, et eius quidem, quod ducitur ab obticentia, fere nulla. Nam omnes iurandi formulae ad ornatum sermonis et ad affectum plurimum valuerunt, ad iustitiam vero et fidem tantum pertinuerunt, quantum quisque maiore erat minoreve sanctimonia et verecundia animi.

Sed iam tempus est, quod de duplice genere iuramentorum praecisorum dixi, exemplis confirmare. Vere igitur, quamquam moderate, iurasse censendus est Socrates apud Platonem Gorg. c. 49: *Πῶλος· Οὐκοῦν τοῦτό ἐστι τὸ μέγα δύνασθαι; Σωκρ. Οὔχ, ὥς γέ φησι Πῶλος. Π. Ἐγὼ οὔ φημι; φημὶ μὲν οὖν ἔγωγε. Σ. Μὰ τὸν οὐ σύγε, ἐπεὶ τὸ μέγα δύνασθαι ἔφης ἀγαθὸν εἶναι τῷ δυναμένῳ.* quo loco nihil quidem impedit, quominus iuriiurando addatur, quod in quibusdam libris manu scriptis reperitur, *Δία*, aut quod praebetur a Stobaeo, *κύνα*; sed ad *πάθος* et ad leporem plurimum interest, retineri lectionem scholiastae. Eadem fere, quae Platonis, ratio est iurisiurandi Aristoph. Ran. 1394. et eius epigrammatis, quod in Lyconem se fecisse gloriatur Diogenes Laertius V, 4, 7. Affectatae et religionis et elegantiae Atticorum est Aelian. Histor. anim. III, 19 et IV, 29: *Φώκη δὲ, ὥς ἀκούω, τὴν πυτίαν τὴν ἑαυτῆς ἐκροφεῖ, ἵνα μὴ τοῖς ἐπιλήπτοις ᾖ ἰᾶσθαι. Βάσκανον δὲ τὸ ζῶον ἡ φώκη ναὶ μὰ τόν. — Τῆς δὲ ὄρνιθος ἀπολωλυίας ἐπῳάζει αὐτὸς (ὁ ἀλεκτρυών) καὶ ἐκλέπει τὰ ἐξ ἑαυτοῦ νεόττια σιωπῶν. οὐ γὰρ ᾄδει τότε θαυμαστῇ τινι καὶ ἀποῤῥήτῳ τῇ αἰτίᾳ ναὶ μὰ τόν.* (Scilicet redundat liber Aeliani etiam alibi ementitae pietatis

simulatione, velut IX, 33; XIV, 13 et 28; XV, 11 cett.). Non absimilis est Theophylacti locus Histor. II, 9, nec multum distat Philodemi Epigramma VIII. flagitii et scurrilis dicacitatis plenum ideoque sollemnis et concepti per aliquem deum iurisiurandi minus capax.

Alterum genus iuramentorum, quod ad reticentiam revocandum esse monui, nulla re melius illustratur, quam Stratonis Sardiani Epigrammate XLIII:

Εἰ μὴ νῦν Κλεόνικος ἐλεύσεται, οὐκέτ᾽ ἐκεῖνον
Δέξομ᾽ ἐγὼ μελάθροις οὐ μὰ τὸν..... οὐκ ὀμόσω.

quem locum in eadem causa ad partes vocavit Reizius et Koenius ad Gregor. Corinth. pag. 151. Similis locus et omisso adeo articulo notabilis est Meleagri Epigr. LII, init.

Ναὶ τὰν Κύπριν, Ἔρως, φλέξω τὰ σὰ πάντα πυρώσας
Τόξα τε καὶ Σκυθικὴν ἰοδόκον φαρέτρην.
Φλέξω, ναὶ..... τί μάταια γελᾷς, καὶ σιμὰ σεσηρὼς
Μυχθίζεις;

Peroraturus erat, ni fallor, *ναὶ τὰν (Κύπριν)*, vel simili iureiurando. Cur autem Agathias in Epigrammate LXXXVIII.

A. *Ὦ ξένε, τί κλαίεις;* B. *Διὰ σὸν μόρον.* A. *Οἶσθα, τίς εἰμι;*
B. *Οὐ μὰ τὸν..... ἀλλ᾽ ἔμπης οἰκτρὸν ὁρῶ τὸ τέλος. κ. τ. λ.*

sic modeste iuret tanquam qui iurasse nolit, liquet ex praestantissima Jacobsii coniectura, qui fictum eum sermonem esse docet quasi matris mortuae et filii ad illius sepulcrum colloquentiam. Itaque filius, quis ibi situs sit, haud ignorans quum sancte et per aliquem deum iurare non possit, ignorari a se matrem, verecundetur autem sese agnoscendum dare et causam luctus profiteri amore motus, ne beatae mulieris manes infestos habeat propter periurium quoddam, subito coeptum iusiurandum abrumpit et ita iurat, ut iurasse poenitere non possit. Atque vel quum additur deus iurativus, per aposiopesin fieri posse, ut iusiurandum non factum et patratum videatur, indicio est Aristaenet. II, 16: *ἀλλ᾽ ἔγωγε μὰ τοὺς Ἔρωτας..... μαθήσει δὲ πεῖρα. καὶ τί χρή με περιττὸν ἀποτελέσαι τὸν ὅρκον; παρὸν τοῖς ἔργοις ἐμαυτὴν ἐμπεδῶσαι.* Deest nimirum post iusiurandum illud haec fere sententia: *ἦ μὴν οὐκέτι οὕτως εὐπειθῆ με παρέξω.* Sed ceterarum auctoritas formularum angustius se habet; iuvabit tamen illarum cognosse naturam. Suidas igitur, vel quisquis Suidae verba praeivit, quum plerisque iuramentis nullum addidisset interpretamentum, formae *ναὶ μὰ τάς* vim hanc esse dixit, *ὥςπερ εἴπερ εἴποι τις Μὰ τὰς Χαριτας,* et formas *νὴ τήν* et *μὰ τήν* ad eandem similitudinem compositas esse. Itaque earum formularum, quae sunt feminini articuli et pluralivi numeri, aliam esse originem atque singularis et masculini, non obscure significat. Harum enim, nisi facta est aposiopesis, a qua ne masculinus singularis quidem abhorret, interpretatio esse nulla potest (sunt enim fere perfecta sua sponte iuraiuranda), in illis autem omnibus aliquid suppleri potest, quod mente conceptum non pronunciatum est. Non debebat igitur Koenius, vir eruditissi-

mus, ad Gregor. Corinth. l. c. formulae *ναὶ μὰ τάς* eandem, quam verbis conceptis *ναὶ μὰ τὰς Χάριτας* vim subiectam dicere; negat enim Suidas se hoc usquam docuisse, sed hoc voluit potius: *ναὶ μὰ τάς* iurantibus aliquas deas ante factum silentium nominatim obversatas esse, poteratque is eodem iure Gratiis ex coniectura multas alias deas substituere: *ναὶ μὰ τὰς Νύμφας* (uti iurat Long. Pastoral. II. pag. 45; III. pag. 73; IV. pag. 120.), vel *ναὶ μὰ τὰς Μοίρας* (Theocrit. II, 160), vel *ναὶ μὰ τὰς Ἐλευσινίας θεάς* (Alciphr. II, 3), vel *ναὶ μὰ τὰς σεμνὰς θεάς* (Dinarch. Demosth. 64. Bekk.), vel etiam *ναὶ μὰ τὰς πάσας θεάς* (Xenoph. Anab. V, 9, 31), vel si diis placet, id quod aliquando lusit Demosthenes, *μὰ τὰς κρήνας, μὰ ποταμοὺς, μὰ νάματα* (Plutarch. Tom. IV, pag. 390. Wytt.). Hinc non dubium est, quin et *νὴ τήν* et *μὰ τήν* et *ναὶ τάν* et *ναὶ μὰ τάς* et *μὰ τάς*, quae formae Suidae et Photii et Hesychii testimonio nituntur, et ceterae quoque formae similes, quas nec grammaticorum nec veterum scriptorum auctoritas tuetur, antiquis in usu esse potuerint, quippe per obticentiam excusabiles.

Ex viginti igitur formulis, quas supra posuimus, hae tres plerumque pro perfecta iuratione valent: *ναὶ μὰ τόν, οὐ μὰ τόν, νὴ τόν,* (similes et pares iurationes Doriensium *ναὶ τόν* et *οὐ τόν* fortuito ab antiquo auctore nullo commemoratae sunt); quae possunt ex obticentia ortae esse, earum novem nominatim proditae sunt: *ναὶ μὰ τόν, ναὶ μὰ τήν, ναὶ μὰ τάς, οὐ μὰ τόν, οὐ μὰ τήν, οὐ μὰ τάς, νὴ τόν, νὴ τήν, ναὶ τάν*; ceterae et fortasse plures etiam (dualis numeri dico et neutrius generis), casu factum est, ut ab antiquo teste non praestarentur.

In tanta igitur multitudine et delectu iurationum, in quibus libidini et audaciae plurimum loci est, cum nonnulli antiquorum scriptorum loci his elegantiis colorati, ut supra vidimus in Platone, videantur esse oblitterati, non mirum est, quod recentiore tempore multi istos lusus antiquis certatim obtrusum ierunt licet adversantibus saepe atque invitis. Nam formulae *ναὶ μὰ τήν* et *οὐ μὰ τήν* fingi non potest, quam multos invenerint amatores et patronos. Qui si in integris saltem libris antiquis acutos se et sollertes praebuissent, ut ex fusioris orationis perpetuitate iudicari posset, recte an perperam istae formulae adhibitae essent, quippe orationem derepente praecidentibus aptae, facilius posset in utramque partem disputari; sed cum viri docti coniecturas suas fere laceris locis et fragmentis solitariis inferant, ut iam aliorum vituperationem subierunt, ita mihi venia parata erit assensum cohibenti. Namque Hemsterhusio quidem in Theophili fragmento apud Athenaeum XI, c. 44 (Tom. IV, pag. 249):

Οὐδ᾽ ἂν Αὐτοκλῆς
Οὕτως μάτην τὴν εὐρυθμῶς τῇ δεξιᾷ
Ἄρασαν ὦμον.

μὰ τὴν pro *μάτην* scribenti contigit, ut F. A. Wolfium et Jacobsium nancisceretur adstipulatores, donec Schweighaeuserus, melior coniector, *μὰ τὴν Γῆν* corrigens et Meinekium et Dindorfium expertus est subscriptores. Deinde Menandri fragmentum ab Hesychio proditum *Οὐ μάτην, οὐκ ἀληθῶς*, ut utar Meinekii verbis, dici vix potest, quam largam grammaticis disputandi materiam prae-

buerint. Sed Bentleji coniecturam *μὰ τὴν* corrigentis, ab Hemsterhusio et Meinckio probatam improbavere Lambertus Bos, Huschkius, Passovius, alii alia coniectantes. Videlicet haec res ex iis est, quae certo sciri nequeant. Videtur quidem in Hesychiano loco delitescere illud iuramentum, sed nisi locus etiam gravioribus vulneribus laborat, mirum est, quod Hesychius in locutione perquam rara et extra tenorem orationis vix enodabili unum illud vocabulum *ἀληθῶς*, non plura verba pro interpretatione adscripsisse apertiusque dixisse putetur. Infelicius etiam rem gesserunt Abreschius Dilucidd. Auctar. pag. 390. et Toupius Emendatt. in Hesych. et Suid. Tom. II, pag. 324; ille in Porphyrii loco *Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωποι πάντες καλῶς ἢ μάτην ἂν ἀγῶνα καὶ νικῶντες ἦσαν καὶ ἡττώμενοι*, „sensum, inquit, turbat *ἢ μάτην*, sed dederat, ni fallor, *ναὶ μὰ τήν*.“ Quod ne Graecum quidem est; oportuit enim saltem *οὐ μὰ τήν* dictum. Toupius vero in Damascii apud Photium loco *Γυναῖκα παιδοποιὸν ἄγεται. ὡς δ' οὐκ ἐπείθετο τὸ δαιμόνιον τῆς γυναικὸς ἐξελθεῖν λόγοις ἡμερωτέροις, ὅρκῳ αὐτὸ ἐπηνάγκαζεν ὁ Θεοσέβιος, καίτοι οὔτε μαγεύειν εἰδώς, οὔτε θεουργίας μάτην μελετήσας*, diducto vocabulo *μὰ τήν* scribi iussit. Cui utrique loco non video quidni conveniat *μάτην* i. e. temere, inconsulto, *ἀνεξετάστως*, quae est glossa apud Sophocl. Oed. R. 609:

Οὐ γὰρ δίκαιον, οὔτε τοὺς κακοὺς μάτην
Χρηστοὺς νομίζειν, οὔτε τοὺς χρηστοὺς κακούς.

Itaque utriusque coniectura, ut verum fatear, — *ἐκ πίνακος καὶ πυλαίας*. Postremo Toupius eandem coniecturam non verecundatus est ingerere Plutarcho Cleom. c. 4: *Ὁ Κλεομένης ἐθρασύνετο πρὸς τοὺς πολίτας καὶ τῶν παλαιῶν τινος αὐτοὺς ἀνεμίμνησκε βασιλέων, εἰπόντος, ὅτι μάτην Λακεδαιμόνιοι πυνθάνονται περὶ τῶν πολεμίων, οὐ πόσοι εἰσὶν, ἀλλὰ ποῦ εἰσιν.* Quo loco hoc certe bene cessit, quod in continenti ac perpetua oratione facilius fuit iudicii temeritatem effugere. Ac primum hoc patet, obticentiae apud Plutarchum nullum locum dari, sed Cleomenis, vel Agidis dictum uno tenore et sine ulla vocis intermissione esse pronunciandum. Deinde a ratione absonum est, quod Laconum regem Toupius non saltem per *τὸν Ἐνυάλιον* (Plutarch. Apophth. Lacon. Tom. I. p. 934), vel *τὼ σιώ* (Aristoph. Lysistr. 983; Xenoph. Hellen. IV, 4, 10), vel per alterum Castorem (Aristoph. Lysistr. 988.), vel per alium aliquem deorum ex robustiore cohorte, sed per deam inducit iurantem idque ne explicate quidem aut expresse, sed minutatim et eorum more, qui in lusorio vel in amatorio sermone faceti esse volunt. Tum ego in legendis Plutarchi operibus hoc mihi animadvertisse videor, rem aliquam per varias seduli scriptoris disputationes saepius ab eo traditam aut fere iisdem verbis narrari solere aut leviter modo inflexis. Atqui legitur vox illa regis Laconici praeter illum locum etiam Apophth. regg. et imperatt. Tom. I. pag. 755. et Apophth. Lacon. I. pag. 859. Utrobique Agidis esse perhibetur. Legitur idem dictum sub eiusdem Agidis nomine etiam apud Stobaeum Serm. VII. (Tom. I. pag. 194 Schow.), fortasse ex ipso Plutarcho huc translatum. Sed illud *μάτην*, quod in Cleomenis vita merito offensioni est, nusquam deprehenditur. His ego causis in eam sententiam deducor, ut iusiurandum decurtatum ab illo loco alienum et vocem suspectam, ut suppositiciam, abiiciendam esse putem. Fortasse *μάτην* aliquis eorum, qui

Plutarchum legebant, in margine codicis sui adscripsit significabatque, frustra Lacedaemonios a Cleomene pristinae maiorum fortitudinis admonitos esse, utpote paris virtutis non iam potentes.

Reliquum est, ut de quinque Luciani locis disputem, qui emendationem videntur expectare. Sunt autem hi: Fugitiv. c. 29: Ἡρακλῆς· Χαῖρε, ὦ ἄριστε καὶ μουσικώτατε Ὀρφεῦ, οὐκ ἐπιλέλησαι γάρ που Ἡρακλέους. Ὀρφεύς· Νὴ καὶ ὑμεῖς γε, ὦ Φιλοσοφία καὶ Ἡρακλες καὶ Ἑρμῆ. Dial. deor. XX, 7: Ἑρμῆς· Χαῖρε, ὦ βουκόλε. Πάρις. Νὴ καὶ σύγε, ὦ νεανίσκε. Ibid. XXII, 1: Πάν. Χαῖρε, ὦ πάτερ Ἑρμῆ. Ἑρμ. Νὴ καὶ σύγε. Dial. mortuor. XX, 3: Μένιππος. Χαῖρε, ὦ Εὔφορβε, ἢ Ἄπολλον, ἢ ὅ, τι ἂν ἐθέλῃς. Πυθαγ. Νὴ καὶ σύγε, ὦ Μένιππε. Timon. c. 46: Γναθωνίδης· Χαῖρε, Τίμων εὐμορφότατε καὶ ἥδιστε καὶ συμποτικώτατε. Τίμων. Νὴ καὶ σύγε, ὦ Γναθωνίδη, γυπῶν ἁπάντων βορώτατε. In his locis admodum similibus offensionem habet νή a communi et antiquitus tradito usu deflexum. Quae causa movit Papponem, ut, quum Dialogos mortuorum ederet, νή in ναί mutaret et communem consuetudinem contra codicum fidem restituere sibi videretur. Aliam viam ingressus Lehmannus Tom. II. pag. 360 maj. ed.: »Quid impedit, inquit, quominus decurtatum quoddam iusiurandum statuamus, quo posterioris Graecitatis homines in vulgari maxime sermone usi fuerint. Certe quatuor, quae nunc mihi nota sunt« (mihi quinque innotuerunt) »horum librorum loca, ubi certa est et constans omnium exemplarium scriptura, sic leviter in gratiam modo Grammaticorum mutare religioni habebam. Caveatur modo, ne particula νή pro praepositione proprie sic dicta sumatur, et remota iam erit gravissima novae huius, si diis placet, ellipseos offensa.« Mihi vero neutrius sententia satisfecit. Nam sive ναί scribis, sive νή retines, certe non iuramentum est, ne decurtatum quidem, neque fit aposiopesis. A plebeiis autem hominibus per soloecismum a consueta vocis νή syntaxi descitum esse, probandum aliquo documento Lehmanno erat. Huc accedit, quod ne certa quidem et constans est tam, quam affirmat Lehmannus lectio. Nam in Timone certe et in dialogo mortuorum a codice Augustano praebetur lectio νὴ Δία. Iam vero quum, ut ait Plato (Diog. Laert. III, 63), princeps pars humanitatis sit consalutatio, apud antiquos morem fuisse videmus, ut, qui amice salutati essent, ne vinci viderentur comitate seu gratum et exoptatum esse sibi salutantis occursum significarent, redditam salutem haud raro confirmarent iuramento, non decurtato et Lehmanniano, sed integro ac legitimo. Aristoph. Ran. 164:

> Ἡρακλῆς. Καὶ χαῖρε πόλλ' ὠδελφέ. Διόνυσος. Νὴ Δία καὶ σύγε
> Ὑγίαινε.

Plutarch. Bruta ratione uti cap. 2: Γρύλλος. Χαῖρε, Ὀδυσσεῦ. Ὀδυσσεύς. Καὶ σύ, νὴ Δία, Γρύλλε. Plaut. Trinum. I, 2, 10:

> Callicl. O amice salve atque aequalis: ut vales,
> Megaronides? Meg. Et tu Edepol salve, Callicles.
> Call. Valen'? valuistin'? Meg. Valeo et valui rectius.

quo loco ita festinat Megaronides ad salutem religiosius reddendam, ut, quid ex eo quaesitum esset, oblitus denuo interrogetur necesse sit. Terent. Hecyr. I, 2, 7:

Parmeno. Philotis, salve multum. Philotis. O salvo, Parmeno.
Syra. Salve Mecastor, Parmeno. Parm. Et tu Edepol, Syra.

ad quem locum animadvertit Donatus: »Olim salutantes addebant iusiurandum, ut hoc sedulo facere viderentur.« Similis affectus causa Graeci tragici, a quibus aliena sunt vulgatissima illa in quotidiana vita iuraiuranda, salutationibus saltem interiectionem ὦ praemittere soleut (Porson. ad Eurip. Orest. 470. et Elmslej. ad Med. 648). His de causis, ut redeat, unde egressa est oratio, ita demum Lucianum restituere videmur, ut Augustani codicis vestigia secuti illic quinquies pro νή scribamus νὴ Δία et praeclarum istud fortissimi editoris iusiurandum pro eo ac meruit in perpetuum relegemus.

Extremum est, ut, quae apud Romanos reperiantur praecisa iuramenta, videamus; sed de his multo paucioribus defungi licebit. Romanorum enim iurandi formulae **Mehercules**, **Mehercule**, **Mehercle**, **Mecastor**, **Ecastor**, **Edepol** [Epol], **Equirine**, **Eiuno**, **Ecere** [Ecer], **Medius fidius**, fortasse etiam **Edi** et **Medi**, cum pro integra sententia ponantur (Ita me Hercules amet, iuvet), ita iam sunt ipsae per se decurtatae, ut denuo in brevius contrahi non potuerint. Quare nisi hae ipsae interiectiones pro ellipsi iurisiurandi accipiantur, a Graecis tamen ita discretae, ut deorum iurativorum nomina quasi per involucrum recognosci patiantur: nullum reperitur apud Romanos iusiurandum, quod cum tralaticio Graecorum iuramento *μὰ τόν* comparari possit. Obticentiae autem in iurando exempla non prorsus desunt. Etenim cum mos esset Romanorum, ut in fide publice privatimve danda, si fallerent, se ipsi exsecrarentur in eaque exsecratione omnis vis iurisiurandi inesse crederetur (Plutarch. Quaest. Rom. 44.): sicuti Graecis in conceptis formulis consponsorem fidei deum omitti interdum placuit, ita Romani in familiari sermone, facta quasi pactione et conditione, qua se quid facturos aut non facturos appromitterent, nonnunquam per aposiopesin omittebant exsecrationem. Cic. pro Ligar. 10: Si unquam posthac...... Supple: (*tale quid iterum commiserit-commisero-*), *habeat-habeam- per te summum infortunium.* *Infortunium* enim *habiturus esse* dicitur filius, ni parcat patri (Liv. I, 50. fin.). Apud patrem autem isto modo agi solere, si cuius delicti filium poeniteat et stomachantis patris animum reconciliare instituat deprecator, refert Cicero. Itaque non nimis dira exsecratio suppleri debet. Quamquam illud mihi frigere videtur, quod Ciceronis interpretes supplent **non deprecabor**, inducti illi loco Terent. Phorm. I, 2, 92:

Ceterum
Posthac si quidquam..... nihil precor.

Hoc enim loco non pro filio apud patrem, sed pro servo apud dominum agi dicitur, ad quam rem minus efficaces preces adhiberi solent:

Tantummodo
Non addat: Ubi ego hinc abiero, vel occidito.

Multo autem fortior, quam deprecantis, graviter irascentis exsecratio esse debet per aposiopesin omissa Terent. Adelph. I, 2, 55:

> Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.
> Jam si verbum unum posthac . . . . .

Supple:

> *(faxo), pessumis*
> *Me exemplis perduit magnus ille Juppiter!*

Cf. Terent. Andr. IV, 4, 51: Si pol Glycerio non omnia haec.....

G. A. Schroeder.

Errata.

Pag. 3. lin. 7. post Aristoph. lege: Ran.
- 5. - 26. pro *χοιόντα* lege *χιόντα*.
- 9. - 1. - praebuerint lege praebuerit.
- 9. - 14. - tamere lege temere.

